

Eesti Looduseuurijate Selts Koostöö võimalusi

Tõnu Viik, Jaan Pelt

Suur hulk Eesti rahvast on koondunud erineva huvisuunitlusega seltsidesse, mis enamasti kannavad kaunis veidrat üldnime: mittetulundusühingud. Seda nime kuuldes on normaalse inimese esimene küsimus, et miks peaksin ma sellisesse seltsi astuma, kui sellest mitte mingit tulu ei tõuse. Usinad rahvaesindajad riigikogus on aga tulu all silmas pidanud hoopistükkis seda universaalset maksevahendit – raha. Tegelikult tõuseb seltside tegevusest tulu küll, sest inimesed laiendavad oma silmaringi, leiavad uusi sõpru, koostöö tekitab vägagi vajaliku ühtekuuluvustunde, kannab edasi ammuseid traditsioone ja loob pidevalt uut kultuurikeskkonda.

Sugugi väike pole aga inimenergia rakendamise küsimus ajal, mil üks inimene suudab ära toita oluliselt palju rohkem inimesi, kui sada aastat tagasi. Kui samasse seisu satuti vanas Egiptuses, siis pani vaarao hästitoitunud põlluharijad püramiide ehitama, et rahva vaba energia ei pöörduks enesehävituslikule teele. Tänapäeval võiksime Egiptuse püramiide võrrelda Brüsseli bürokraatiaga, sest mõlema sisuline olemus on sama – anda inimestele, kes ei pea enda elushoidmiseks niipalju energiat kulutama, tagasi elumõte. Need, kes Brüsselisse ei taha ega mahu, koonduvad seltsidesse.

Ent seltsid on tekkinud mineviku võimaluste baasil, tänapäev annab meile märksa võimsamad vahendid koostööks. Eriti pidades silmas seda, et inimestel on palju vaba aega (millega nad enamasti midagi tarka ei oska ette võtta) ja laual arvutid. Miks mitte unistada rahvaakadeemiast, mille alla saaksid koonduda erinevad seltsid?

Kõigepealt aga küsimus: kas vaba aega omav ja haritud inimene saab olla kasulik teadusele?

Vastus saab olla ainult üks: kahtlemata! Toome siinkohal mõned lihtsad näited, et selgitada millist tööd võiks rahvaakadeemia korraldada.

Astronoomia. Arenenud riikide amatöör-astronoomid on olnud kasulikud muutlike tähtede pikaajalises fotomeetrias, komeetide varasel avastamisel,

maavälistel missioonidel kogutud arhiivandmete töötleses, massiivsete jaosarvutuste teostamisel (näiteks SETI projektis) ja paljus muus.

Keskonnateadused. Ilma on asjast huvitatud inimesed jälginud ja tihti ka vastavaid pikaajalisi märkmeid teinud juba ammu. Ometi võiks anda teadlaste poolt koordineeritud ja hästi planeeritud lokaalsed vaatlused palju kasu ka tänapäevastes uuringutes. Näiteks võiks suhteliselt tihedalt paigutatud ja pidevalt vaatlusi teostav vaatlejakogum aidata mõõta ja uurida väikesemastaabiliste atmosfääriseisundite statistikat. Eriti huvitav oleks siin kohalike tuulekaartide koostamine ja võimaliku tuuleenergia koguse hindamine. Suhteliselt lihtne on organiseerida ka saasteseiret.

Bioloogia. Lindude vaatlused, rõngastamine jms on juba vana amatöörteaduse vorm. Teaduslikult huvitav oleks aga ka näiteks väikeste maa-alade bioloogilise mitmekesisuse hindamine, eriti mullas. Ei saa unustada ka seleksioneerimisega seotud töid. Professionaalsed uurijad võivad vabatahtlikele seada teaduslikult huvitavaid aretusprojekte, mis erinevad traditsionaalsetest ja millede taga on kindlad sihipärased uuringud. Eesti tingimustes tuleks kindlasti uurida ka kohaliku taimestiku kliimatundlikkust (seoses eeldatava soojenemisega või lokaalse jahenemisega).

Ajalugu ja arheoloogia. Siin võiks leida seni omapead toimetavatele "aaretsijatele" teaduslikult motiveeritud ülesandeid. Ka kohalike ajalugude koostamine ja mälestuste talletamine vajaks professionaalide abi.

Psühholoogia. Kaasaegses psühholoogias on tehtud palju katseid, mis nõuavad suurt katsealuste arvu, uurijate tähelepanu ja head organisatsiooni, kuid ei vaja eriti keerukat aparatuuri (mälu-uuringud, kognitiivne psühholoogia, ka loomapsühholoogia jms).

Meditiin. Ravimiuuringud on muidugi amatöörtasemel välistatud. Aga toidulisandite ja ravimtaimede teatud mõju-uuringud oleksid väga teretulnud. Samuti epidemioloogilised vaatlused. Haiguste, sotsiaalse kohastumise,

alkoholismi ja narkomaania suhete uurimine nn. naabrijälgimise vormis võib anda palju huvitavaid andmeid. Kaasaegsel teadusel on palju vahendeid, mis võimaldavad isegi süstemaatiliselt korjatud kuulujuttudest välja filtreerida olulist informatsiooni.

Kõik need näited peaksid illustreerima rahvaakadeemia töö põhimõttelisi aspekte:

1. Uurimisi teostatakse vastavalt professionaalsete teadlaste poolt seatud protokollidele.
2. Uurimised ei rakenda kallist aparatuuri, tüüpilisteks vahenditeks on tavalised kirjutusvahendid, binoklid, arvutid, GPS seadmed jms.
3. Uurimistulemuste statistilise töötamise (vähemalt lõppetapil) ja meta-analüüsi teevad professionaalid.
4. Uurijaid motiveerib teadmine, et olles rahvaakadeemia liikmed, on nad kasulikud tõelisele teadusele.
5. Konkreetseid projekte juhivad vastava ala seltsid. Seltsielu ja uurimistega tekkiv sotsiaalne sidusus on liikumise oluline mõõde.
6. Rahvaakadeemia keskus (mis nime ta ka ei omaks) töötab välja liikumise üldised printsiibid, eetikareeglid, aruandluse jms. Kindlasti aga ka sümboolika ja üldkonverentside süsteemi, kus esinevad nii kohalikud uurijad kui ka professionaalsed teadlased. Uurimused võiksid kajastust leida ka rahvaakadeemia ajakirjas "Maailm ja mõnda".

Arvesse võttes intelligentsi kohustust toota ja levitada teadmisi ja seda, et paljude seltside põhitöö käib vähemalt siiani ettekandekoosolekute kaudu, ning võib-olla ka seda, et rahvaakadeemia vajab tekkimiseks algtõuget, pakume me ühe lihtsa võimaluse koostöö arendamiseks rahvaakadeemia algstaadiumis – see on nn piiriülesed ettekandekoosolekud. Asi on ju selles, et näiteks looduseuurijate seltsi liige pole ainult looduseuurija või –huviline, ta võib huvi tunda ka ajaloo, emakeele või näiteks kodu-uurimise vastu. See ettepanek pole sugugi uus, sest sellist vormi on siin-seal juba ammu kasutatud. Oleme kindlad, et rahvaakadeemia loomisel ja teadmiste võrgustiku rajamisel võiks see olla üks esimestest sisulistest sammudest.